

DE MODERNE NOMADEN

9 november 1973

Goedenavond, vrienden.

Wij zijn niet alwetend of onfeilbaar. Denkt dus zelf na. Ons onderwerp, aan het begin van het verenigingsjaar, door u gesteld, draagt de titel:

DE MODERNE NOMADEN

Wat zijn de nieuwe nomaden? In de eerste plaats hebben wij te maken met een verschuiving van bindingen bij de mensheid. Lange tijd was er bij de mensen een sterke binding aan grond. Een uitzondering daarop vormden de nomaden, de trekkende stammen, die met hun kudden vaak zeer lange reizen maakten. Maar echte nomaden, die trekken met hun vee, zie je niet veel meer. Zelfs de Lappen, die nog tot de grootste trekkende stammen in Europa behoorden gedurende lange tijd, hebben vaste nederzettingen gekregen, terwijl de trek met de rendieren die men nog maakt, veel korter van duur is dan in vroegere dagen. Er zijn mogelijk nog wat trekkende stammen in bijvoorbeeld de buurt van het Hoggargebergte en in die woestijnen, maar daarbij blijft het. De mensen van vandaag blijken echter veel minder aan een eigen gebied, aan eigen grond, gebonden te zijn dan hun voorvaders. Zij tonen ook veel minder verbondenheid met hun eigen milieu. Ik vermoed dat dit o.m. voortkomt uit economische pressie aan de ene kant en een wegvallen van sterke bindingen in de groepen zelf. Ik mag misschien enkele voorbeelden geven.

In menig gezin wordt tussen ouderen en jongeren wel gesproken over tv-programma's of een voetbalwedstrijd, terwijl een enkele keer ook wel tegen de jongeren wordt gezegd dat zij dom doen. Komt een jongere om raad vragen, dan zullen de ouderen proberen de fouten van de jongere duidelijk te maken, of een oplossing aan te bieden. Van onwil kan dus m.i. moeilijk gesproken worden, maar door geheel verschillende interessegebieden is van een werkelijk samenleven in feite in steeds mindere mate sprake. Een mens zoekt echter communicatie, zoekt iets waar hij ook volgens de eigen gevoelens bij behoort. Dat kan dan vaak in deze gevallen een groep zijn. Vandaar dat wij zoveel jongeren in deze tijd in een bende of groepsverband zien optreden, waarbij zij zich geheel buiten de wereld van de ouderen trachten te plaatsen.

Daarnaast zien wij steeds meer mensen die weg willen trekken uit landen die hen om de een of andere reden niets te geven schijnen te hebben. Een mooi voorbeeld van moderne nomaden treffen wij nog steeds in de USA. In dit land treft u overal enorme trailerparken. Onder de bewoners daarvan treft men bv. ouderen, gepensioneerden, die met hun rijdbare woning met het weer mee trekken en hun oude omgeving nog wel eens op willen zoeken, wanneer het zo uitkomt in een tijd dat het er prettig en warm weer is, maar voor de rest liever een beter klimaat zoeken en dan ook vaak in de richting van Californië of Miami trekken. Daarnaast kent men er veel vlottende landarbeiders, mensen die voor bepaalde tijdelijke oogstwerkzaamheden van groot belang kunnen zijn. Ook dezen wonen vaak in trailers en trekken a.h.w. van het ene gebied, waar hun diensten gewenst kunnen zijn, naar het andere.

Een ander voorbeeld van moderne nomaden treft men in Australië vaak aan onder de schapsscheerders, die in vele gevallen alleen in een bepaalde periode trekken. Zij maken afspraken om bij een bepaalde farm te komen werken gedurende de woloogst, werken als gekken, verdienen goed. Zij reizen altijd met eigen wagens en in steeds meer gevallen ook met een trailer. Velen van hen zoeken eenvoudig ergens een plekje, waar zij prettig kunnen rusten en blijven daar tot hun volgende tournee begint. Deze vorm van zwerven zal groter worden naarmate de belemmeringen voor deze wijze van zwervend leven minder worden. Het is misschien voor de mensen van vandaag mogelijk nog gewoon neer te zien op 'woonwagenvolk',

op mensen die een rijdbare woning hebben en nu eens hier, dan weer daar willen zijn. Het zijn mensen die ook graag willen reizen. Niet voor niets noemen deze mensen zichzelf vaak reizigers. Erfelijk is bij vele van deze mensen nog steeds een tendens te erkennen, die ook bij de meer gezeten burgers van deze tijd steeds sterker kenbaar wordt: zij willen steeds weer weg, steeds weer hetzelfde beëngt en benauwt hen. Zij moeten op kunnen breken en verder kunnen reizen.

In deze mentaliteit valt ongetwijfeld een grote ervaring te vinden onder de jongeren. Wanneer u zich realiseert dat jonge mensen vaak met weinig of geen geld op zak, het tegenwoordig aandurven om 'even' van Amsterdam naar India te reizen en gewoon even tijdens de vakanties met geringe middelen naar het noorden of het zuiden, tot Afrika toe, te trekken, zult u mij dit toegeven. Het is ook voor z.g. gevestigde jongeren vaak gewoon tijdens enkele weken vakantie met weinig middelen op weg te gaan, overal om een lift te vragen, en uiteindelijk in Nice of Kopenhagen terecht te komen of op een andere plaats, die hen interesseert. Ook dit is een blijk van een nomadenmentaliteit, een mentaliteit waarbij je je niet meer sterk gebonden voelt aan de plaats waar je traditioneel woont. Het wonen is niet meer zo belangrijk.

Wonen in deze dagen komt maar al te vaak neer op een stallen van de mens gedurende de tijd dat deze niet productief is. Zo ontstaan ook als vanzelf steeds meer forensen. Vroeger was een forens een deftig man. Hij werkte over het algemeen in een groot kantoor in een grote stad. Tegen de tijd dat het personeel begint te zien, of de dag ten einde gaat, pakt zo iemand enkele bescheiden bijeen, zet een hoed op en begeeft zich deftig herwaarts - naar het station bv., want vele reisden nog per trein. De reis ging dan vaak van bv. Amsterdam naar het Gooi. Daar had men dan een huis in een mooi landelijke omgeving. Men 'woonde buiten'. Dit soort trekken, dit forensenverkeer, was echter al lang gebruikelijk voor de welgestelden. Ik wil u eraan herinneren dat er reeds in de 17e eeuw mensen waren die werkten in Amsterdam, maar woonden langs de vecht. Zij hadden soms een reis van enkele uren met paard en wagen af te leggen, voor zij hun buitenhuis bereikt hadden. Deze mensen leefden daar voornamelijk in de zomer, in de winter had men een stadswoning.

Tegenwoordig liggen de omstandigheden geheel anders. Kijk eens naar een 'werkstad'. Deze is vol van bedrijven. Hier zijn werkgelegenheid en economie het belangrijkste, wat er bestaat. De mens die hier woont, moet maar genoegen nemen met alle daaraan verbonden overlast, of dit nu een stankoverlast is zoals in bv. Europoort of een verkeersoverlast, zoals dit in vele wijken van uw eigen stad het geval is. Het hindert allemaal niet, de zaak moet draaien, moet rollen en de mens heeft zich daarbij dan maar neer te leggen. Maar het aantal arbeidsplaatsen neemt toe, bedrijven vergen steeds meer plaats. Men ziet in dat de mensen niet voortdurend meer opeengestapeld kunnen worden en creëert de z.g. slaapsteden. Amsterdam heeft reeds enkele woonbuurten die allen voor slapen alleen gedacht zijn, ook Den Haag heeft meerdere slaapsteden in wording, al lukt het niet erg, omdat menigeen Zoetermeer toch te duur en te lastig lijkt. Hier zien wij dus dat steeds meer mensen gaan wonen in een geheel ander milieu dan dat, waarin zij werken. Eigen bestaansmogelijkheid en het persoonlijke bestaan worden daarmee steeds meer van elkaar gescheiden. Daarmee krijgt men een mentaliteit waarbij de mensen zich niet meer af gaan vragen of het belangrijk is hier of daar te werken en te wonen.

In Nederland is een woningnood die zorgt voor enige binding aan de streek. Want wanneer je een huis hebt, geef je dit nog niet graag op. Vele mensen weigeren daarom nog steeds op grotere afstand van hun geboorteplaats te gaan werken. Maar wanneer het mogelijk is, door bv. het voorradig zijn van een goede dienstwoning, blijken steeds meer mensen bereid weg te trekken. Zij stellen: wat hindert het waar ik ben, wanneer ik maar gelukkig ben. Ik dacht dat wij daarmee reeds iets van de nieuwe nomadenmentaliteit hadden geschetst. Daarnaast treffen wij tegenwoordig het door de economie beheerste probleem van de gastarbeiders.

In deze tijd is slavernij niet meer mogelijk. Daarom heeft men er iets anders op gevonden: de gastarbeiders. En wees nu niet al te boos, dat ik het zo zeg: de gastarbeider is iemand die in zijn eigen omgeving niet of niet genoeg kan verdienen en met vele beloften voor hoge beloningen wordt gelokt naar een ander land, waar hij werkzaam kan zijn - vaak onder minder prettige

woonomstandigheden. Soms gaat zo iemand zich in het gastland thuisgevoelen en laat zijn gezin overkomen. Hij blijft daar, zolang er werk is. Maar is er geen werk meer, dan trekt hij verder. De kans is groot dat hij dan niet meteen terug probeert te trekken naar eigen land en plaats van origine. Zijn mentaliteit verandert.

Van de trek van vele gastarbeiders vinden wij een goed voorbeeld onder de Algerijnen en Tunesiërs. Hun eerste stopplaats is vaak Frankrijk, soms ook België. Wanneer zij daar enige tijd gewerkt hebben, ontdekken zij dat zij hier niet zo veel kunnen verdienen. Zij trekken verder naar Nederland, Duitsland of andere gebieden, kortom, naar alle streken, waar men behoefte heeft aan mensen, die bereid zijn langer dan normaal te werken, dan wel arbeid te verrichten waarvoor anderen de neus ophalen. Dan blijken deze mensen vaak bekwaam genoeg te zijn, leren de landstaal beheersen en schakelen zich steeds meer volgens de geldende gebruiken en normen in het productieproces in.

Het is nu eenvoudig genoeg om bij een wegvallen van de werkgelegenheid te stellen: Laat die mensen maar weer naar huis gaan, zij hebben hun geld verdiend. Maar zij hebben vaak leren leven op een wijze die in hun oorspronkelijke woonplaats voor hen niet meer mogelijk zal zijn. Opvallend is bv., dat Turkse gastarbeiders die uit dorpen komen en daarheen terugkeren, na enige tijd bijna allen trachten te verhuizen naar grote steden, waar een wat ander levensklimaat bestaat. Zij zijn niet meer zo sterk als voordien gebonden aan hun geboortegrond en voor velen is zelfs vaderland een woord geworden, dat vooral door politici en andere idioten wordt gebruikt, maar niet door een verstandig mens, want die weet wel dat men moet leven, waar men leven kan.

De mentaliteit en het fenomeen heb ik u nu wel voldoende geschetst. Maar nu de geestelijke achtergronden. Wanneer je terecht komt in een wereld waarin voortdurend een sterke psychische druk vanuit de omgeving bestaat, zal de zo aanwezige druk eerder een belemmering voor het persoonlijke bestaan betekenen dan een binding. Je eigen ervaringen worden vaak gesmoord in de massaliteit van emoties en denken rond je. Een enkele maal is dit vaak aangenaam en dompelt men zich daarin gaarne onder. Dit is m.i. de reden dat zovele mensen nog naar het voetballen gaan om de wedstrijd live te zien in plaats van het geheel op tv te volgen, waar men alles wel veel beter kan zien, maar de sfeer moet missen. Men heeft in zich steeds weer gevoelens die nopen tot het zoeken naar een vrijere ontplooiing van het ik - wat door de ingewikkelde maatschappelijke structuren onmogelijk is geworden. Men kent daarnaast vaak een innerlijke honger naar zelfvervulling.

Mogelijk klinkt het in dit verband voor u vreemd wanneer ik erop wijs dat de vele kinderen die van huis weglopen, dit doen om een zelfvervulling te vinden. Men zal redeneren: wat kunnen kinderen van 13, 14, 15 jaren nu weten van zelfvervulling? Ze weten er niets van. Maar zij voelen het in zichzelf: zij kunnen zichzelf niet zijn, zichzelf niet aanvaarden, zoals zij zijn. Zij liggen overhoop met een wereld die aan de ene kant overvloed aanbiedt en een schijnbaar moeiteloos bestaan, maar aan de andere kant geen uitdaging meer kent, geen contacten en proeven, waarin je de werkelijkheid kunt vinden.

Vroeger had de mens zijn eigen mystiek. De boer had zijn mystiek van het werk op het land, de handwerker vond zijn lering, uitdaging en bevrediging in het product van zijn handen en het materiaal, dat hij verwerkte. Bovendien kende men een gemeenschappelijke, godsdienstige mystiek, die zeer intens beleefd werd. Op het ogenblik bestaan die dingen niet meer. Maar de mens heeft nog steeds behoefte aan een mythos in zichzelf, dit geheimzinnige verhaal dat voeren kan tot een beleving die boven alle werkelijkheid uitgaat en toch tot die werkelijkheid herleid kan worden. Daarom trekt een jongere vaak weg uit de veilige geborgenheid, rookt hij gras, hasj, spuit hij, voert hij zichzelf suf met speed en andere middelen. Dat is geen verstandige handelwijze, dat geef ik graag toe. Maar het is een uiting van de behoefte van een mens die los wil breken uit de benauwdheid van een wereld, waarin hij de mogelijkheid niet meer schijnt te kunnen vinden om zichzelf te zijn en zo zijn innerlijke waarheid, zijn innerlijke drang uit te leven.

Dat de mogelijkheid zich wat uit te leven bij jongeren dan al te vaak onttaardt in een meer materiële reeks van uitspattingen is betreurenswaardig, maar gezien de trend in de wereld volgens mij toch ook wel te begrijpen.

Kort samenvattende: Er zijn hierin twee belangrijke punten te vinden. Nomadenneigingen ontstaan door de massaliteit van de samenleving, economische drijfveren, maar in de tweede plaats ook door een soort geestelijke benauwdheid, voortkomende uit het feit dat de mens - incarnerende op aarde - tegenwoordig maar zelden de mogelijkheid vindt datgene, waarvoor hij in wezen incarneerde, te beleven en waar te maken.

Bezien wij nu het verschijnsel zoals dit zich nu in de wereld manifest maakt. Eenieder, die handelt buiten de normen om, moet daarvoor een verklaring of drijfveer hebben. Is hierbij sprake van een economische drijfveer, dan ben je snel klaar. Vaak zal men een andere verklaring moeten zoeken, omdat de economische drang niet, of niet voldoende, aanwezig blijkt te zijn. Men schept dan idealen - droombeelden die nooit waar hoeven te worden, maar waarop je je kunt beroepen, wanneer je anders handelt dan in de normale toestand gebruikelijk is. Veel pressiegroepen uit deze tijd zijn een product van deze nomadendrang.

De drang een andere wereld te scheppen is in feite ook een product van een neiging je te verwijderen, van wat er nu rond je bestaat. Kijken wij naar bv. Zuid-Amerika, zo treffen wij hier een wonderlijk voorbeeld aan: de praktisch professioneel werkende revolutionairs, de mensen, die het ene ogenblik in de wildernis vechten en een volgend ogenblik samenwerken met een stadsguerrilla, het ene ogenblik in het land optreden als organisator en even later in een ander land optreden als opvoeder; dit zijn mensen die steeds weer verder trekken, omdat zij overal contact willen vinden met mensen, met wie zij tezamen iets volbrengen. Dit gevoel van saamhorigheid kunnen zij kennelijk op geen andere wijze voor zich bevredigend verwerven.

Kijk naar Cuba: Toen Castro zijn strijd voerde, had hij een groot aantal getrouwen rond zich. Toen Castro gewonnen had, begon een strijd om de bevolking bewust te maken en op een andere wijze te leren leven en denken. De getrouwen bleven bij hem. Toen de nieuwe vorm echter gevonden was en de gemeenschap begon te functioneren, waren er vele oude getrouwen die op de een of andere wijze verdwenen. Sommigen van hen kun je bv. terugvinden in Brazilië, waar zij de mensen proberen te organiseren, vooral in de noordelijke provincies. Anderen scholen verzetsmensen in landen als Uruguay, Chili enz. en proberen daar acties te voeren. Degenen onder hen die jonger waren, blijken zich vooral ook bezig te houden met internationale studentenbewegingen, die in dit continent een grote en aparte betekenis hebben. Zij werken in feite als agitators. Waarom? Omdat hun levensvervulling is gelegen in het strijden voor en bereiken met anderen. In een vastgelopen maatschappij is dit niet denkbaar. Dan zoeken zij een andere plaats in de wereld, waar de omstandigheden mogelijk wat gunstiger zijn en zij weer het gevoel kunnen vinden zelf actief te zijn en gebonden te zijn aan een nieuwe werkelijkheid.

Wij kunnen de schouders hierover ophalen, maar in de mens is de behoefte tot reizen en trekken, tot het ontdekken van nieuwe waarden en mogelijkheden in zichzelf, en wegen om dit in de wereld kenbaar te maken. Helaas zoekt men dit voornamelijk vaak buiten zich. Zodra de vakanties aanbreken, trekken vele mensen er op uit, achter hun vaak te lichte wagen een vehikel trekkende, dat als een soort rijdend hotel moet functioneren. Men neemt zich de tijd niet om eens in eigen land rond te kijken, ofschoon daar zeker veel moois te vinden is - Veluwe, Achterhoek, delen van Overijssel, Drenthe, Friesland bijvoorbeeld. Men wil ver van huis, naar nieuwe landen. Men wil weg, weg, weg van alles, wat men kent. Mensen racen naar verre oorden, doen afstanden van meer dan 1000 km. per dag, voort suffende door vreemde landschappen, die zij eigenlijk niet eens goed zien met het denkbeeld: nu ben ik eindelijk vrij, eindelijk ben ik eens ergens anders. Ook dit is een burgerlijke vorm van nomadendrang, gereguleerd door reisverenigingen en VVV en omkleed met mooie leuzen als elkander leren kennen en zo de broederschap onder de staten bevorderen. Wat men gevoegelijk kan vergeten overigens. Want wanneer men elkaar goed leert kennen, ontdekt men eerst dat ook elders vele mensen niet deugen.

De treklust wordt dus sterker en zal steeds sterker blijven worden, naarmate wij meer te maken krijgen met een over geciviliseerde maatschappij. In Rusland is hiervan een aardig voorbeeld bekend: Toen de maatschappij daar enigszins vorm begon te krijgen en dus vele gebruiken veranderden, ontstond daar een zodanige treklust van de arbeiders in de industrieën, dat men passen instelde, waardoor men aan een bepaald gebied was gebonden en zich daarbuiten niet mocht bevinden, tenzij men daarvoor een vergunning bezat. Dit om te voorkomen dat te veel mensen zouden gaan reizen en trekken, dat men, wanneer het niet beviel, een ander klimaat en een andere omgeving zou gaan zoeken. Nog steeds bestaat, zij het op een wat andere wijze, een dergelijke binding aan streek en bedrijf: men heeft een werkboekje. Indien dit niet volgens alle regels is afgestempeld enz., zal men nergens anders werk kunnen krijgen - dus geen geld en geen eten: dit bevordert dat men blijft, waar men is.

Ik haal dit aan om duidelijk te maken dat het verschijnsel niet tot een bepaalde soort maatschappij beperkt blijft. Indien men denkt aan de culturele revolutie in China, ziet men ook daar iets dergelijks: jongelieden bezetten eenvoudig treinen en trekken het gehele grote land rond. Zeker, een andere aankleding, alles gebeurt in de naam van een ideaal, maar op de achtergrond schuilt weer de behoefte eens weg te komen uit de gewende omgeving. Ook hier zien wij daarnaast de neiging zichzelf meer waar te maken door zich, en eigen inzichten op te leggen aan de wereld. Er is geen land, geen werelddeel te vinden, waarin deze nieuwe nomaden niet voorkomen. In sommige gebieden blijkt de neiging in meer geestelijke impulsen te worden omgezet, elders blijkt men meer werkelijk te gaan trekken. Maar altijd weer zoekt de mens van heden naar iets, wat beter is, waardoor hij anders kan worden.

In dit verband moet men maar eens denken aan de trek van het platteland naar de steden, waar de mensen dan verhongeren, geen werk kunnen vinden, in het gunstigste geval leven in bidonvilles, of, zoals elders voorkomt, bedelen op de straten en 's nachts slapen in een portiek of zo. Wie stelt dat dit voortkomt uit een economische drang vergist zich. Want deze mensen hadden op het platteland altijd nog een bestaan, dat beter was dan wat de stad hen later kan bieden en zij zouden nog enige tijd, nadat zij de werkelijkheid onder ogen zagen, terug kunnen keren. Maar ook deze mensen hebben het gevoel, dat zij zich los moeten maken uit de benauwdheid en sleur van een omgeving, waarin zij steeds meer het gevoel hebben achtergesteld te zijn. Hun gevoel achtergesteld te zijn slaat dan veelal op hun maatschappelijke omstandigheden, maar in vele gevallen toch ook is het een product van een innerlijke onrust, die uit een geestelijke behoefte lijkt te ontstaan.

Ik wil u niet te lang bezighouden met dergelijke voorbeelden. Het is voldoende te constateren, dat er steeds meer mensen komen, die liefst voortdurend van land tot land zouden zwerven, daarbij in de meeste gevallen niet zoekende naar een nieuwe mogelijkheid tot vestiging zoals bv. de Ieren, die naar Amerika trokken. Deze mensen zoeken geen nieuwe plaats in de wereld, zoeken geen vaste innerlijke zekerheid in een geloof, maar willen steeds verdergaan, steeds nieuwe waarden leren kennen om zo zichzelf te kunnen zijn. In de meeste gevallen zien wij bij deze nomaden een soort droomleven optreden, dat in het dagelijkse bestaan wordt overgedragen. Wat zij vertellen en pretenderen te zijn en te doen is niet geheel waar en zij voelen dit zelf ook wel aan. Maar ook dan vluchten zij, nu voor zichzelf en trekken, zodra de waarheid aan het licht zou kunnen komen, naar een volgend gebied.

Overal zoeken mensen naar een nieuw bestaan. Een vorm van bestaan zoeken zij, die in deze tijd steeds meer mogelijk schijnt te worden en een nieuwe tijd in zou kunnen luiden. Wat mij tot het slot van mijn inleiding brengt:

Wanneer de grenzen wegvallen, zal elke mens gaan trekken naar dat gebied waar hij krachtens zijn instelling en capaciteiten het prettigste zal kunnen leven. Op het ogenblik bv., dat de grenzen in de EEG wegvallen, zal een grote trek van het noorden naar het zuiden en omgekeerd ontstaan. Want de mensen zijn niet meer zo sterk aan een bepaalde plaats gebonden. Wanneer in de wereld de belemmeringen wegvallen, zo voorzie ik, dat steeds meer mensen een trekkend leven zullen gaan voeren.

Zij gaan naar de plaatsen waar zij willen zijn en zullen met veel minder genoeg willen nemen, wanneer zij deze mogelijkheid vinden. Een vlottende bevolking stelt over het algemeen bv. veel minder hoge eisen, neemt genoeg met ontspanning die men zelf op eenvoudige wijze kan produceren, en eist geen topprestaties van anderen meer. Dergelijke mensen zullen gefascineerd worden door bepaalde taken en mogelijkheden, door bepaalde uitdagingen. Degenen die bv. sociaal sterker zijn geworden, zullen beseffen dat zij hun ideaal in de eigen maatschappij te beperkt waar kunnen maken en wegtrekken naar landen waar men behoefte heeft aan mensen die een degelijke sociale coördinatie nog mogelijkheden bieden, die niet ambtelijk belemmerd worden.

Ik voorzie een tijd, waarin mensen zeggen: er moet daar een brug gebouwd worden. Degenen die geïnteresseerd zijn, komen kijken, werken enige tijd mee en gaan weer huns wegs. Daar er echter voldoende mensen in een dergelijk object geïnteresseerd zijn, komt het wel af. Fabrieken zullen alleen kunnen werken wanneer de productie aantrekkelijk is of hun product volgens het besef van velen werkelijk noodzakelijk is voor allen. Dan alleen zal men voldoende arbeiders aan kunnen trekken. De nieuwe nomaden zijn volgens mij het begin van een grote stoffelijke en geestelijke bevrijding, een bevrijding waarvan de betekenis op dit ogenblik nog niet eens geheel zal kunnen worden overzien.

Men zal beseffen dat het weinig uitmaakt of je nu bidt in een katholieke kerk, in een heidense tempel, of met anderen samenkomt om te mediteren. Het geloof wordt meer en meer een persoonlijke overtuiging, een persoonlijke benadering van het bovenzinnelijke. Het is een persoonlijk beleven en geen kwestie meer van zekerheid en macht door het behoren tot een machtig lichaam. Er zijn natuurlijk nog wel mensen die zich daaraan juist vastklampen en dogmatische strijd voeren om anderen te kunnen domineren. Toch zal men steeds minder uitgaan van bepaalde regels. Men heeft natuurlijk nog wel een eigen levensovertuiging, maar deze is iets persoonlijks geworden, niet meer een stramien waarop het gehele leven en de openbaarheid geënt dienen te zijn, en daardoor kun je ook vrijer zijn. Dan is het niet meer belangrijk dat de een zus bidt en de ander zo, dan is alleen nog maar belangrijk dat je als mensen elkaar kunt verstaan en tezamen een doel kunt vinden dat voor jou de moeite waard is. Of dit doel nu amusement is of het scheppen van iets groots, doet dan ook al minder ter zake.

Nomaden hebben zich steeds weer gekenmerkt door een zeer bijzondere kwaliteit: zij waren uitstekende vechtjassen. Maar zij vochten gemeenlijk alleen om hun eigen groep te verdedigen. Ik meen dat dit verschijnsel ook op zal treden bij de nieuwe nomaden. Zij zullen heus geen doetjes zijn die zich overal heen laten schuiven. Zij zullen steeds bereid zijn te vechten, voor wat zij beschouwen als hun persoonlijke rechten en persoonlijke vrijheid. Aan de andere kant zullen zij niet te huur zijn, niet vechten voor de doeleinden van een anderen. Zij zullen steeds bereid zijn een ander alle rechten toe te staan, zolang deze hun rechten niet schendt en hun wijze van leven en denken niet belemmert. Het is een vernieuwing die veel dichterbij ligt dan de meeste mensen denken en meer geestelijke betekenis heeft, dan men ooit zal willen aannemen, voor alles een feit is geworden. De gebruiken van de mensen, de maatschappelijke verhoudingen zijn zich sterk aan het wijzigen en eenieder die enig overzicht heeft zal bevestigen dat mentaliteit en benaderingen van waarden die lange tijd als sacrosanct golden, in een kort aantal jaren totaal gewijzigd zijn.

De wijze waarop de mensen leven, de wijze waarop zij werken is aan het veranderen. De binding met de arbeid is een geheel andere dan eens. Arbeid kan nu soms macht zijn, maar is in de meeste gevallen een moeizaam iets, dat je doet omdat je nu eenmaal leven moet. Tot men een werk vindt waarin men opgaat, waaraan men zich geheel overgeeft. Dan blijkt het een soort spel te worden, waarin men met hart en ziel opgaat en waarbij het niet eens belangrijk is, dat het iets oplevert. Het is dan voldoende dat men dit doen kan en leven. Die mentaliteitsverandering zet zich steeds meer door en naarmate dit voortschrijdt, zullen wij zien dat het met de nieuwe nomaden opwaarts gaat, geestelijk zowel als anderszins. Wij zullen zien dat economische machten gaan falen, omdat zij niet meer in staat zijn voldoende mensen te binden voor arbeid en verbruik bv. Wat gevaarlijk klinkt.

Maar een mens kan leven zonder vele dingen die hij nu als onmisbaar beschouwt en nog gelukkig zijn ook. Zoals een mens ook wel wat eenvoudiger kan eten en heus niet altijd voorbereid voedsel behoeft te genieten. Wanneer het nodig is, kan hij zichzelf heus wel zonder dat redden. Een verandering van menselijke behoeften is op komst. Ook de binding van de mens aan een vaste plaats op aarde en een leven in vaste verhoudingen neemt af en maakt hem vrijer. Maar in die vrijheid zal hij gelijktijdig ook een grotere verantwoordelijkheid tegenover anderen moeten aanvaarden.

Mogelijk zijn er onder u die willen wijzen op de mensen die tegen hun wil zwerven en in de vreemde moeten leven, de ballingen van deze tijd; de mensen zonder nationaliteit. Ook voor hen geldt echter, dat zij beter af zouden zijn wanneer zij zouden zoeken naar een nieuwe wijze van leven in denken, in plaats van al hun krachten te wijden aan een terugkeer naar het oude, dat in wezen niet meer bestaat. Dit geldt bv. ook voor de Palestijnen.

Ik heb u in dit alles dan een opsomming gegeven van alles wat onder deze titel kan vallen, en duidelijke gesteld dat de nieuwe nomaden geen verschijnsel zijn, dat als een mode na enkele jaren weer zal verdwijnen. Eerder is het een verschijnsel dat in omvang voortdurend toe zal nemen. Daarnaast heb ik getracht u duidelijk te maken, dat zowel geestelijke als materiële factoren deze ontwikkeling begunstigen. Er zijn natuurlijk facetten in dit alles, waaronder meer geestelijke, waarvoor u bijzondere belangstelling hebt. Na de pauze zal ik daarop gaarne ingaan. Nu echter wens ik u allen een aangename pauze en hoop dat u, waar mogelijk, uw vragen schriftelijk zult willen stellen, daar dit zowel voor de duidelijkheid als voor de verwerking een voordeel pleegt te zijn.

Tot straks.

BEANTWOORDING VRAGEN

Zo, vrienden. Ik hoop, dat u een aangename pauze hebt gehad. Wij zullen nu ingaan op uw vragen en opmerkingen.

Vraag: Wat is de geestelijke oorzaak voor het feit dat de nieuwe nomaden voor alles trachten zichzelf te zijn? Waarom willen zij zichzelf zijn?

Antwoord: Wanneer een geest incarneert op aarde, zo doet zij dit om bepaalde hiaten of onevenwichtigheden in de eigen persoonlijkheid op te lossen. Dat betekent dus, dat een leven zal moeten worden gekozen, waarin bepaalde ervaringsmogelijkheden bestaan. Nu is het zo, dat vele ervaringsmogelijkheden op het ogenblik aan zede, wet en structuur van de maatschappij verbonden zijn, terwijl bovendien de nadruk in het stoffelijke leven vaak valt op zaken die voor de geest eigenlijk niet belangrijk zijn. Wat vreemd moge klinken. Maar wat heb je er geestelijk aan, wanneer je een mooi bankstel hebt en een mooi flatje? Het is mogelijk leuk, maar veel maakt het niet uit. Waar steeds meer mensen in de huidige verbruiksmatschappij geestelijk in het nauw komen, ontstaat een toenemende discrepantie tussen hun behoefte tot zijn en leven, en hun mogelijkheid tot zijn en beleven.

Daaruit ontstaat dan een onrust die zich in de gunstigste gevallen uit in de neiging te gaan zoeken in zich, en in de wereld te gaan trekken. In minder gunstige omstandigheden voert het tot de neiging te gaan experimenteren, waarbij wij ook drugs vaak een rol zien spelen. In het minst gunstige geval voert het tot een bruuskheid, een gewelddadigheid, die men bv. aantreft bij bepaalde automobilisten die zichzelf zoeken te vinden in een snelheidsroes en daaraan de veiligheid en de leefbaarheid van het milieu eenvoudig dan maar opofferen. Ook dit vloeit veelal voort uit een aangevoelde strijdigheid tussen datgene, wat de geestelijke drang middels het onderbewustzijn vergt en datgene, wat men als mens geleerd heeft en de maatschappij, waarin men moet ageren om te bestaan.

Vraag: Is voor sommigen de doorslagkracht hiervan onvoldoende, terwijl anderen zonder meer harmonie kunnen vinden in het bestaande?

Antwoord: Met het geforceerde leven, de frustratie in feite ook, ligt de zaak als volgt: degenen die bewust incarneert, weet, wat hij met zijn incarnatie kan doen. Degene die minder bewust incarneert, heeft wel mogelijkheden, maar dezen zullen meer strijd en moeilijkheden kosten. Degene die bij de incarnatie nogal onbewust was, vindt vaak niet de mogelijkheden die hij meent van node te hebben. Vergelijkend: Zo iemand doet je denken aan een mens die veel schulden heeft en nu zegt: laat ik maar een lot nemen in de staatsloterij, dan kan ik die schulden tenminste delgen. Dezen zijn degenen die de meeste frustraties kennen en die dus in het leven zichzelf en hun omgeving het meest proberen te forceren in een bepaalde richting. Zij kunnen niet waarmaken, wat zij zijn. Zij kunnen vaak door gebrek aan mentale en fysieke gaven hun doel niet bereiken. Zij kunnen zich niet aanpassen aan hetgeen zij zijn, omdat zij door de drang, die geestelijk bestaat, te veel beheerst worden zonder hiervoor een bewust besef te ontwikkelen. Hierdoor ontstaat bij hen dan een gedrag, dat strijdig is met alle geestelijke behoeften, maar gelijktijdig ook met alle materiële mogelijkheden tot harmonie onder beperkte omstandigheden.

Reactie: U spreekt van zeden, wetten en gebruiken, die de mens zo zouden beperken. Wanneer wij nu nog leefden in het Victoriaans tijdperk.... Er zijn tegenwoordig vele mensen die zich juist verzetten tegen het verval van zeden en gebruiken enz.

Antwoord: Dit laatste ben ik geheel met u eens. Maar dat zijn dan gemeenlijk mensen die ergens bang zijn voor zichzelf. Let wel: ik voer hier in geen geval een pleidooi voor algehele zedenloosheid, dat is heel iets anders. Ik meen echter, dat elke mens krachtens zijn eigen aanleg, zijn karakter, zijn eigen geestelijke drijfveren, zowel als geloofsachtergronden, een persoonlijke moraal moet kennen en in deze moraal geen compromissen mag aanvaarden. Maar aan de andere kant meen ik, dat de neiging om, vaak vanuit een minderheid, de mores van een grote groep te bepalen op dwingende wijze, altijd weer zal moeten voeren tot frustraties voor een groot deel van die groep, vooral de minder bewusten, die geen innerlijke harmonie kunnen vinden, die uiterlijke disharmonieën compenseren kan. Wij zijn dus niet tegen het bestaan van een moraal, uitgedrukt in wetten en gebruiken, maar tegen het feit dat er een algemeen geldende moraal zou zijn die wordt afgedwongen door wetten en gebruiken.

Daarbij komt dat men zich tegen een algemeen geldende moraal wel af kan zetten, maar dit dan gemeenlijk zal doen door het stellen van een andere moraal, die men dan eveneens als algemeen geldende predikt en wil afdwingen. Waarbij men wederom de verschillen in concept en beleving eenvoudig buiten beschouwing laat. Daarin schuilt de moeilijkheid. Er is mijns inziens geen bezwaar tegen dat mensen oude zeden en gebruiken voor zichzelf aanhouden. Maar het is natuurlijk krankzinnig dat deze mensen zich dan aan afwijkende opvattingen, gebruiken en uitingen gaan ergeren.

Laat mij u een voorbeeld geven: Wat heb je aan iemand die voortdurend moppert over de zedeloosheid van de mensen, en om zichzelf daarin te staven voortdurend voor seksshops gaat staan kijken, die de door hem gelaakten meestal voorbijlopen. Toch zijn dergelijke mensen er wel degelijk. En dit is volgens mij inconsequent

In geloofspraktijken vind ik hetzelfde. Er zijn mensen die erop tegen zijn - om een voorbeeld te noemen - dat in de katholieke kerk de landstaal deels het Latijn vervangt. Maar wanneer je dan gaat kijken hoe die mensen zich gedragen, zo blijkt, dat zij wel zeer orthodox kerkelijk zijn, maar dat hun optreden en gedrag niet bepaald christelijk zijn. Dit, terwijl ik dacht dat in het christendom gedrag op de eerste plaats dient te komen, terwijl de eredienst ten hoogste een uiting kan zijn van de innerlijke toestand, waarop dit gedrag berust. Volgens mij heb je in dergelijke gevallen te maken met mensen die zich vastklampen aan een uiterlijke vorm, dit om niet geconfronteerd te worden met zichzelf in de praktijk. Ik meen, dat dit onjuist is.

Vraag: Zijn er op het ogenblik niet veel meer ontsnappingsmogelijkheden dan er ooit geweest zijn?

Antwoord: Dat lijkt misschien wel zo, maar is in wezen toch niet waar. Vroeger kon je een wandeling maken van twee of drie dagen en in een geheel andere wereld, met een andere sfeer en een ander milieu terecht komen. Tegenwoordig kun je de halve wereld rondreizen en je zult dezelfde torenflats aantreffen als thuis, dezelfde spanningen ontmoeten, dezelfde berichten horen enz. De huidskleur van de mensen is mogelijk anders, maar zij zijn bezig met precies dezelfde zaken, als die u wilde ontsnappen. De werkelijke ontsnappingsmogelijkheid lijkt mij dus in bepaalde opzichten zelfs eerder kleiner te zijn geworden.

U kunt stellen, dat afwijkende gedragingen tegenwoordig meer worden getolereerd. Laat ons stellen dat er op het ogenblik een meer openlijke tolerantie bestaat voor bepaalde vormen van afwijkend gedrag - niet voor alle dus. Waar deze tolerantie bestaat, blijkt nog steeds dat zij uitgaat van het feit dat de ander een afwijking is, die je dan maar moet aanvaarden. Zoiets van: ach, het zijn ook mensen en je moet ze dan maar wat hun gang laten gaan, maar eigenlijk is er toch iets aan hen wat niet volwaardig is. Iets, wat sterk naar voren komt in de huidige pseudotolerantie t.a.v. homoseksualiteit en andere afwijkingen van de gangbare seksuele normen. Men stelt dat die mensen ook een kans moet geven om gelukkig te zijn en dat je hen hun neigingen niet moet verwijten, maar eigenlijk.... En dan komt de verwerping die niet wordt uitgesproken misschien, maar wel worden gedacht en toch een stempel op het gedrag zetten. Iets, wat de feitelijke discriminatie nog steeds doet voortbestaan.

U spreekt van ontsnappingsmogelijkheden. De vrouw kan in deze maatschappij mogelijk proberen haar eigen leven te leven. Maar door de opzet van de gemeenschap wordt zij er toe gebracht dit te proberen door een soort man te worden - iets wat zij nooit waar zal kunnen maken door verschillen in fysieke en psychische opmaak. Waardoor eerder grotere conflicten ontstaan dan een oplossing van de oude conflicten. Overigens: ik meen dat een vrouw alleen vrijer kan worden wanneer zij bereid is eerder meer dan minder vrouw te zijn in haar uitingen en gedrag, zonder zich daarbij echter nog aan een door de man ontworpen ideaalbeeld te willen conformeren. Wat eerder een werkelijke emancipatie zou betekenen. Zoals de man eveneens zal moeten emanciperen, al is het maar door niet meer de noodzaak te gevoelen na bv. een huwelijk geheel te beantwoorden aan de bestaande verwachtingen t.a.v. zijn belangstellingen en gedragingen. Waarmee ik niet op het intieme huwelijksleven doel, maar op vele andere zaken. Men vindt het normaal dat zijn vrijheid door het huwelijk beperkt wordt en gelijktijdig zijn aansprakelijkheid tegenover anderen dan eigen gade afneemt. Ik meen dat dit onjuist is en vaak in strijd met de werkelijkheid. De man zal moeten erkennen dat de vrouw anders is, maar gelijkwaardig, terwijl de vrouw zal moeten aanvaarden dat de man qua karakter en neigingen afwijkt van hetgeen zij zelf als juist pleegt te beschouwen. Dan alleen zullen spanningen af kunnen nemen. Waarmee hopelijk duidelijk is, wat ik wil stellen: Er zijn niet waarlijk in deze tijd meer ontsnappingsmogelijkheden. Wel zijn er meer mogelijkheden tot zelfverdooving. De mens kan dus veel gemakkelijker ontsnappen voor kortere tijd.

Daarnaast zien wij een foutieve poging tot ontsnappen, waarbij iemand stelt dat hij meer is dan een ander, omdat hij behoort tot een groepje dat meer is dan alle andere groepjes. Maar daarmee ontsnapt men niet aan de werkelijke spanningen, doch rationaliseert men alleen zijn eigen mislukkingen en innerlijk als niet juist erkende daden. De praktijk wijst steeds anders uit dan men denkt. Neem als voorbeeld maar de jongelui die menen de ideale vorm van sociaal samenleven te hebben gevonden en inderdaad veel voor elkaar opkomen, maar het aan de andere kant kennelijk ook geheel gewoon vinden, elkaar te bestelen, zonder zich af te vragen of daardoor mogelijk iets, wat voor de ander noodzakelijk, kostbaar of van grote persoonlijke betekenis is, teloor zou kunnen gaan. Dit is een mooi voorbeeld dat aantoonde dat mensen wel denken aan de maatschappij te kunnen ontsnappen, maar dat in deze nieuwe toestand toch weer de oude minachting voor elkaar blijft en de rechten van de ander infiltreren. Men ziet daar in wezen op een andere wijze precies hetzelfde gebeuren, wat men ook in de zo fel verworpen maatschappij aantreft. Er zijn mogelijkheden genoeg om jezelf wijs te maken dat je vrij bent, maar er zijn veel minder mogelijkheden dan vroeger om in een ander deel van de wereld een werkelijk geheel nieuw leven te beginnen.

Vraag: Wat bedoelde u met het woordje zedeloosheid? Betekent dit, dat er nieuwe normen zijn ontstaan?

Antwoord: Mag ik het als volgt stellen: zedeloosheid wil zeggen: een zich onttrekken aan alle zeden in eigen gedrag en eigen denken. Wanneer de mensen van vandaag spreken over zedeloosheid, spreken zij voornamelijk over het verbreken van bepaalde normen. Nu zijn er bepaalde normen die in de mens zelf verankerd zijn. Normen die vaak door de gemeenschap wel verkeerd geformuleerd kunnen zijn - dat geef ik toe - maar die toch bestaan. Wanneer je ook deze normen, ja, alle normen voor jezelf terzijde stelt, mag in negatieve zin van zedeloosheid worden gesproken. Je hebt als mens nu eenmaal eigen normen, deel van je persoonlijkheid. Volgens die normen moet je leven. Doe je dit niet, verlaat je om welke reden dan ook en op welke wijze dan ook je eigen normen, dan ben je volgens mij inderdaad zedeloos; dit probeerde ik met dit woord dan ook uit te drukken.

Vraag: Zal ik straks wel voldoende benzine kunnen laden om mijn trekdrang te kunnen volgen?

Antwoord: Indien u uw trekdrang ten koste van alles wilt volgen zou ik u voor willen stellen: rijdt zover mogelijk met de benzine, die u hebt en neem vervolgens de sleepkabel ter hand om te zien hoever u trekken kunt. Kortom: Wie werkelijk wil wegtrekken, zal daartoe ook wel een mogelijkheid vinden en wanneer men er de tijd voor neemt, zal men zelfs een gesteld doel altijd wel kunnen bereiken. Maar wanneer u dit alles afhankelijk stelt van een eigen vervoermiddel en liters benzine, dan moet ik zeggen dat uw kans in de komende weken eerder kleiner dan groter worden om aan deze drang tegemoet te komen, gesteld dat deze de gebruikelijke afstand van rond 40 tot 50 km. per dag overschrijdt. Neem dus de fiets of gebruik je eigen benen eens. Daardoor spaart men tijd die anders aan trimmen niet worden besteed, of de ergernis over een figuur dat steeds omvangrijker wordt. Hierdoor alleen zal, zover het een normale trekdrang betreft, het gemis van de auto ruimschoots beloond worden.

Vraag: Hoe zit het met de zigeuners?

Antwoord: Dit gaat ver terug: Er is een tijd geweest dat er zeer omvangrijke volksverhuizingen plaats vonden. Daaronder ook de huidige zigeuners, die oorspronkelijk stammen uit de hooglanden van India. Deze stammen hadden bijzondere bekwaamheden en konden daardoor het trekkende leven in kleinere groepen voortzetten, wanneer zij geen voldoende gebied konden veroveren. Deze mensen waren bv. bekwaam in het herstellen van voorwerpen en - zoals nu bepaalde bergvolkeren in India nog steeds zijn - zeer bekwame metaalbewerkers. Daarnaast werden zij al snel ook tot amusementskunstenaars. Zij hadden veel in hun mars en richtten zich al snel op een bestaan, waarbij delen van de familie een eigen route volgden om op bepaalde plaats en tijd weer samen te komen. In elke gemeenschap op de wereld zijn wel dergelijke trekkende groepen te vinden. Zelfs onder de indianen van de Amazonas treft men een stam die in boten woont en voortdurend trekt, maar ook bepaald magische en andere bekwaamheden bezit. Men zou deze stam als waterzigeuners aan kunnen duiden. De hier als zigeuners aangeduide mensen zijn echter dus afstammelingen van de Indiase stammen, waarvan ik sprak. Zij hebben steeds rondgetrokken en pasten zich in vele landen ook aan, aan hetgeen van hen verwacht werd.

In Rusland zijn bv. altijd zeer veel zigeunermusici en toneelspelers geweest, omdat dit voor hen het best lonende beroep was. Daarnaast waren zij gemeenlijk ook ketelmakers. In Engeland zijn zij lange tijd de voornaamste paardenhandelaren. In Roemenië en Hongarije drijven zij ook handel, mede in vee en paarden. In Nederland op het ogenblik zien wij nog een overblijfsel hiervan: veler onder hen hebben nog steeds een grote belangstelling voor paarden, ofschoon zij hun brood vaak verdienen door het slopen van auto's. Deze mensen passen zich dus steeds weer aan aan hun mogelijkheden. Maar hun behoefte tot trekken is blijven bestaan. Zeer vele generaties lang hebben zij een zwervend leven geleid. Nu, vervolgd daarom of niet, hebben deze zigeuners niet meer de rust om langere tijd in een bepaald milieu actief te blijven. Voor hen is arbeid een specialisme, dat je beheerst en bij voorkeur in steeds weer andere kringen tot uiting brengt.

Vanaf de 17e eeuw kwam echter in de steden steeds meer specialisme op, zodat de zigeuners steeds minder mogelijkheden vinden eerlijk en toch goed aan de kost te komen. Zij werden in de ogen van de mensen tot dieven, waarbij men voorbijzag aan het feit dat, om in leven te blijven, deze mensen vaak wel moesten stelen. In deze tijd begint de zigeuner ook bepaalde stamoverleveringen en bekwaamheden te exploiteren en komt men tot het professioneel lezen in de hand, kaartleggen, kristalkijken e.d. Waarin men vaak zeer goede prestaties kan leveren, omdat zowel gevoeligheid als kennis vaak van moeder op dochter vele generaties lang zijn overgeleverd. Bezieet u de zigeuners, dan hebt u te maken met mensen die nog meerdere generaties ongelukkig zullen zijn, wanneer zij te lang op een bepaalde plaats moeten blijven werken.

Vraag: Waarom zijn dan de Palestijnen niet ook gaan zwerven?

Antwoord: Een deel van de Palestijnen kende inderdaad een zwervend bestaan - zij waren deels Bedawi. Maar na hun uitwijzing hadden zij de ruimte en vaak ook de middelen niet meer om dit te doen. Door politieke beslissingen zijn zij in verarmde en sterk gefrustreerde gemeenschappen bijeen gedwongen. Het geheel van hun energie is zich daardoor anders gaan richten, soms onredelijk. Het verzet van de ouderen is in vele gevallen allereerst een verzet tegen een gebondenheid die zij niet kunnen aanvaarden en te sterk in een bepaalde gemeenschap met andere samen moeten leven, waarbij een deel van de eigen persoonlijkheid in het gedrang komt

Vraag: Blijft dit gelden, wanneer zij een eigen staat krijgen?

Antwoord: Dan zal een deel zichzelf kunnen uiten. Maar dat zullen degenen zijn die reeds hier waren. Handwerkers hebben het reeds nu gemiddeld beter, al zullen zij met de gemeenschap meegaan. Maar de ouderen die een veel losser bestaan gewend waren, zullen dit niet terugkrijgen en zullen ook in die nieuwe staat dus niet goed kunnen aarden, daar hen hier eisen worden gesteld waaraan zij niet kunnen beantwoorden en hun falen nu niet meer alleen aan de omstandigheden kunnen wijten. Nu is er een jonge generatie die in kampen is opgegroeid. Wanneer deze jonge generatie de kans krijgt zichzelf waar te maken door iets voor zichzelf te bereiken, dan zal volgens mij de furore van de Palestijnen aanmerkelijk afnemen. De Palestijnen hebben n.l. in zeer korte tijd een grote evolutie doorgemaakt van praktisch 80% analfabeet tot rond 10% analfabeet, waarbij alle jongeren kunnen lezen en schrijven. Zij hebben daarbij vele jongeren die een gespecialiseerde opleiding kunnen volgen

Dit betekent dat zij veel beter in een eigen staat aan alle behoeften zullen kunnen voldoen dan voordien het geval was. Maar het zijn de jongeren die daarin de hoofdrol zullen spelen. De ouderen die nu gemeenlijk nog deels de leiding hebben en dit niet op grond van reële kennis, maar bv. op grond van het hanteren van de koran als wetboek, zullen zich echter daartegen blijven verzetten. Dat is wel duidelijk. Hun redenen voor het verzet zijn in feite dezelfde als die welke bepaalde oudere medici er toe brengen iemand te kraken, die een nieuw procedé begint te gebruiken. Lukt dit hen niet, dan gedragen zij zich bij voorkeur of deze nieuwe geneeswijze niet bestaat. Want wanneer een ander iets beter zou zijn dan zichzelf, zouden zij gelijktijdig moeten toegeven dat hun gezag dus kleiner is geworden. En juist dit kunnen zij vaak niet. Bij geestelijken zien wij vaak om dezelfde redenen een verzet tegen vernieuwingen, die in wezen goed zouden zijn.

Vraag: Blijft er een verzet tegen de vernieuwende groepen? Blijft het recht van de sterkste bestaan?

Antwoord: Overal waar kleine groepen bestaan, zullen er mensen zijn die op grond van hun kracht of hun andere mogelijkheden, de groep domineren. Bij de nieuwe nomaden is er echter een groot voordeel, dat tot op heden niet zo duidelijk bestond. Het feit dat je van groep kunt wisselen, omdat de stamhorigheid, zoals die bv. bij de zigeuners nog zeer sterk bestaat, hier geen rol meer speelt. Je bent niet horig aan de stam, maar leeft in en met de gemeenschap tot je het gevoel krijgt dat je daarin niet meer past. Wat inhoudt, dat degenen die een groep beheersen op een wijze die voor de anderen niet aanvaardbaar is, geconfronteerd zullen worden met het feit dat zij op de duur alleen blijven staan.

Ik zou iets dergelijks in de gehele maatschappij graag zien. Stel je voor dat een politicus beslissingen neemt die iedereen verwerpelijk vindt, waarop niemand meer op hem stemt en niemand meer naar hem komt luisteren. Dan zal hij wel ontdekken dat hij rekening moet houden met de wensen en inzichten van anderen. Voor Nixon bv. zou dit ideaal zijn als ervaring en ik zou nog wel anderen kunnen noemen, voor wie zo iets nuttig zou zijn.

Vraag: Vaak wordt het begrip reizen ook symbolisch gebruikt nl. als een gaan naar inwijding. Hoe staat u daar tegenover? Zijn dit ook nieuwe monaden, ik bedoel nomaden?
Antwoord: Mogelijk hopen zij eens nomaden te worden. Maar dat zullen zij niet klaar spelen. Ik zou dergelijke mensen echter geen nieuwe nomaden willen noemen, omdat de reis op het pad der inwijding zo ontzettend oud is, dat wij reeds in de fabelrijken terecht komen.

Om u een voorbeeld te geven: de studiereis van inwijding waarbij men inderdaad van plaats tot plaats trok en daarbij ongeveer stage liep, kunnen wij terug vervolgen in Egypte tot het ontstaan van de twee rijken - iets wat trouwens ook Mozes heeft meegemaakt. Zien wij naar de inwijdingsgebruiken in Griekenland vinden wij gelijktijdig de Eleusische, de Dionysische, een water- en een vuurinwijding, waarbij in alle gevallen het reiseffect, nu meer symbolisch, een rol speelt. Dit komt omdat de mens zijn leven als een tocht door de tijd ziet, wanneer hij nadenkt. Die tocht door de tijd moet dan bepaald worden tot wegen, waardoor je beseft, wie en wat je bent. Men stelt: wanneer je jezelf leert kennen, geheel en werkelijk, zo sta je boven de tijd, zodat men in het begin zelfs wel dacht, dat inwijding gelijk stond met het verkrijgen van onsterfelijkheid, terwijl iemand die geen inwijding had ondergaan, met zijn dood ook volledig werd uitgeblust.

Ik geloof dan ook niet dat wij hier van nieuwe nomaden kunnen spreken. Wanneer wij de reis van de geest willen beschrijven, zouden wij eerder kunnen zeggen: Oude tradities, verankerd in de mensheid vanuit tijden, waarin vroege mensen nog meer bewust contact hadden met meer lichtende entiteiten, worden in de reistraditie tot in het heden voortgezet.

M.i. zal, zolang er mensen zijn, er altijd weer een weg voor mensen zijn die deze reis beginnen, soms langs een uiterlijk, soms langs een innerlijk pad van inwijding, daarbij steeds weer zoekende zichzelf te leren kennen door zichzelf het leven, het bestaan en de geheimen daarvan te leren doorgronden om zo tot een ontsleuteling te komen van de eigen relatie met de kracht waaruit alles bestaat. Ik meen het zo te moeten formuleren. Het is wel de meest juiste reis die je als mens ooit maken kunt. Maar laat ons één ding daarbij niet vergeten:

Zoals een reiziger op aarde voortdurend iets achterlaat, zo laat ook degene die de inwijdingsreis maakt, voortdurend iets achter zich. Soms illusies, soms gevoelens van aansprakelijkheid of verantwoordelijkheid, soms ook gevoelens van vrijheid. Want hij moet steeds meer gaan beantwoorden aan de innerlijke werkelijkheid, die hij is. Eerst op het ogenblik dat de reiziger de innerlijke werkelijkheid in zich kan aanschouwen en beleven, zal hij - door de beleving daarvan - de eigen relatie met de totaliteit vinden. Maçonniek klinkt het altijd ook heel leuk: Je bent de steen die gehouwen moet worden, maar zelfs de steen die goed gehouwen is, zal eerst zijn plaats moeten vinden in de tempel voor deze als deel van de tempel de totaliteit daarvan ervaart.

Vraag: Kunt u de kruistochten en de Wandervögel in Duitsland nog een plaats geven in uw betoog over trekdrang?

Antwoord: Mijn betoog is reeds afgesloten. Maar bij de kruistochten hebben wij te maken met een situatie waarbij er steeds meer ridders komen. Verwar een ridder niet met de heer over een gebied. Hij is een ruiter die als krijgsman bekwaam zijnde zekere voorrechten genoot. Al die ridders moesten aan de kost komen en de eisen die zij stelden, waren vaak nogal hoog, zodat er steeds meer kleine oorlogen en roofridders optraden. En zeg niet, dat u iets dergelijks in uw historie niet terug kunt vinden. Denk maar eens aan Dirk I. Toen de leuze kwam van het bevrijden van het heilig graf - iets waarover gefluisterd werd als iets wat vervuld zou worden door een ondergang der gehate moren, maar later door monniken, waarvan de bekendste Peter van Amiens was, gepredikt werd - zag men daarin een mogelijkheid door een ter-kruisvaartgaan

de plaatselijke conflicten dermate in te dammen, dat weer enige welvaart mogelijk zou worden. De roof en plunder, waardoor eerst het eigen land steeds armer werd, werd nu naar elders afgewend, terwijl men bovendien een heilig doel had. Hoe heilig blijkt uit het feit dat eenieder die ter kruisvaart ging, rijker en wijzer terugkwam dan hij was heen gegaan. De gebruiken van heel Europa zijn dan ook sterk beïnvloed door die kruistochten die het karakter hadden van een heilige oorlog, waarbij de gevallen meenden onmiddellijk ter hemel te varen, dankzij hun inzet voor het heilige doel. In de latere oorlogsvoering, zowel als de ridderlijke gebruiken die in bepaalde kringen tot in de 18e eeuw bestaan, zien wij de invloed van de kalifaten, datgene wat men dus heeft leren kennen in zijn contacten met de moren. De trekdrang kwam hier voort uit een politiek sociale noodzaak plus een rechtvaardiging door het geloof en steun van alle grote - vaak religieuze - machten van die tijd.

Wat de Wandervogel betreft: in het verleden trokken studenten en werklieden vaak rond en wel vooral in de tijd van leerlingenschap. Dit is begrijpelijk, wanneer u beseft dat men plaatselijk vaak maar tot een beperkte hoogte kon komen. Een leerling die bij een enkele meester bleef, had grote kans dat hij het grootste deel van zijn leven leerling zou blijven. Door het trekken verwierf men zich kennis van vele technieken in het beroep en kon tot een gezet worden. Als gezet trok men nog wel, maar vergaarde ook de nodige gelden. Hierdoor was het dan later weer eenvoudiger jezelf in te kopen in de vakbond van meesters in een stad van je keuze, na daar nog enige jaren als gezet te hebben gewerkt. Studenten trokken vaak ook, om op meerdere scholen en bij meerdere beroemde mensen kennis op te doen. Begon men bv. in Heidelberg, dan wist men daar ook niet alles en trok, nadat dit begrepen te hebben, naar elders, soms zelfs naar bv. Parijs, dat toen voor studenten zeer aantrekkelijk was, omdat zij praktisch het gehele eiland beheersten. Dit trekken was dus een systeem van leren, waarbij men na enige tijd vaak naar de eigen streek terugkeerde, maar dan verrijkt met gezet en kennis.

Een andere vorm van Wanderschaft was die van mensen die, oorspronkelijke producenten zijnde, een eigen trekkende handel begonnen. De voorvaderen van een bekend man, de Fugers, trokken met hele karavanen door het land om hun waren aan de man te brengen. Deze handelaren waren vaak mensen, die zich in de plaats van origine geen voldoende aanzien hadden weten te verschaffen. Soms trokken zij hun gehele leven voort, zonder zich ergens permanent te vestigen. Wel ontstond bij een dergelijke handel op de duur een z.g. stamhuis, met opslagplaatsen en soms zelfs een eigen bedrijfje. Daardoor kwam men, soms na generaties, weer tot vestiging, waarbij de handelsmogelijkheden voor de keuze van plaats bepalend waren.

Is dit voldoende?

Vraag: Waarom dit trekken?

Antwoord: Hebt u als jongere nooit weg willen lopen? U wilde dan de aandacht trekken en, al deed u het mogelijk niet werkelijk, hebt u vast gedroomd: Ik loop weg en dan zullen zij mij missen. Of: ik loop weg en later kom ik rijk terug. Dan zullen zij zien, hoe zij mij onderschat hebben. Een kinderlijke mentaliteit dus. Wij mogen dan ook wel stellen, dat een treklust die zuiver een ontvluchten aan het milieu als basis heeft, een dergelijke kinderlijke mentaliteit als basis heeft. Wat niet wil zeggen dat zij in de huidige verhoudingen gewaardeerd kan worden als in het verleden, daar een dergelijke trek in het huidige kader geen maatschappelijke functie heeft. Met de Wanderschaft was dit wel het geval, zoals de kruisvaarten een politieke functie hadden.

Vraag: Als je het verleden achterlaat, zal dit dan verdwijnen?

Antwoord: Wie het verleden achterlaat, laat de onbelangrijke dingen, die rond hem bestaan, achter. Want wat je zelf geworden bent, kun je niet achterlaten. Ieder draagt altijd zijn gehele wordingsgang met zich. Maar hij beleeft altijd het resultaat van die wordingsgang en wordt bij een achterlaten van het verleden niet meer daarbij bepaald door voorbijgaande fasen van die wordingsgang en hun symbolen, die dan geen wezenlijke betekenis meer hebben. Illusies zijn ook dan nog aanwezig. Bij ons in Zomerland vindt men het bewijs hiervoor. Het verleden blijft dus in zekere zin wel bestaan, evenals menige illusie, maar het verliest zijn belangrijkheid en

wordt a.h.w. een geste, die je kunt nalaten of stellen. Je hebt het verleden niet meer nodig, wanneer je het achterlaat, ook al blijven herinneringen deel van je besef.

Dan gaan wij sluiten. Ik zou nog een paar dingen onder uw aandacht willen brengen. Elk mens draagt iets van de nomade in zich. Degene die dit in de praktijk brengt, behoort tot degenen die wij de nieuwe nomaden hebben genoemd. De meesten brengen het niet in de praktijk. In hen wordt de ontvluchting een reeks van wensdromen, een reeks van illusies, of desnoods een verknochtheid aan desnoods een avonturen- of vrouwenroman.

Hierbij verliest men de werkelijkheid, zonder daarvoor iets wezenlijks in de plaats te stellen. Op zich is dit mogelijk niet verwerpelijk. Maar wanneer wij diep in onszelf voelen dat ons leven ons ergens leeg laat, moeten wij toch trachten die leegte op welke wijze dan ook op te vullen, om iets te veranderen. Indien wij dit niet meer kunnen doen, gaan wij hieraan ten gronde. Dan gaan wij trachten onze vaak geheel verkeerde inzichten en wensdromen anderen op te dringen. Dan trachten wij onze gevoelens van onzekerheid en onbevredigd zijn te spuien door anderen pijn te doen enz.

Wij moeten daarom gewoon de werkelijkheid onder ogen zien: Ook in ons is er de hunkering naar een andere horizon, ook bij ons is er de dreigende verveling, waaruit wij op de een of andere wijze los willen komen, ook bij ons is er de sleur, die dreigt elk initiatief te verstikken. Wij kunnen daaraan alleen ontkomen, wanneer wij voortdurend onszelf en onze wereld opnieuw evalueren, wanneer wij kijken wat de betekenissen en waarden voor ons zijn op dit ogenblik, steeds weer. Wanneer wij ook steeds weer trachten in onszelf nieuwe waarden en betekenissen te vinden, een nieuw symbool voor het bestaan a.h.w., dat wij dan in de praktijk trachten om te zetten, zodat onze relatie met de wereld daardoor bepaald wordt.

Je kunt zwerven en trekken, zonder van je plaats te komen. Niet in dromen, het in woorden bezoeken van vreemde landen, maar door je ervan bewust te zijn, wat er voortdurend in en rond je verandert, door te beseffen wat je bent en je niet vast te klampen aan dromen omtrent dat, wat je mogelijk zou willen zijn. De mens die vrijheid zoekt, kan die vrijheid eigenlijk eerst vinden wanneer hij zichzelf kan aanvaarden, zoals hij is. Want eerst de mens die zichzelf aanvaardt zoals hij is, met al zijn fouten en duistere zaken, zo goed als zijn licht, zal in staat zijn op de wereld te reageren, zoals hij werkelijk is en dus ook behoort te reageren.

De wereld is altijd voor een geest, die incarneert, de noodzaak iets van jezelf waar te maken. Een mens op aarde zal dit dan ook moeten volbrengen, wil zijn leven in de materie voor hem enig nut hebben. Zwerf weg naar nieuwe horizonten, zoek een ander milieu, wanneer dit voor jou de oplossing is. Zoek nieuw werk, andere vrienden. Het geeft niet. Maar doe het niet om te ontvluchten aan wat je bent, maar omdat je voelt dat dit de logische consequentie is van de veranderingen, die je in jezelf gevonden hebt.

Streef naar harmonie, in de eerste plaats in jezelf en met jezelf. Want dan eerst zul je een werkelijke harmonie kunnen vinden met je wereld, ook al wisselt de mogelijkheid van harmonisch zijn daarmee voortdurend. Alleen dan zul je die harmonie steeds weer terug kunnen vinden. Je zult mogelijk zwerven en dwaze dingen doen. Maar het is altijd nog beter een dwaas te zijn die in zich harmonie kent, dan een mens te zijn die volgens alle anderen steeds beheerst verstandig, filosofisch verantwoord zelf handelt, maar in zich geen harmonie kent, waardoor hij kan zeggen: Ik ben blij te bestaan. Ik kan alles, wat het bestaan mij brengt aanvaarden, omdat ik weet en voel dat dit deel is van mijzelf.

Van geestelijk leven maakt men al te vaak iets, wat aan de andere kant staat. Iets, waar je aan doet wanneer je tijd overhoudt van de stoffelijke beslommeringen. Mensen begrijpen niet dat het geestelijk leven voor ons steeds geïntegreerd is in elke wereld, waarin wij bestaan. Wij kunnen zonder dit geestelijke leven niet bestaan en het zo ook niet losmaken van onze z.g. werkelijke wereld. Het is en blijft deel van alles, wat wij zijn en alles, wat wij doen.

Aan dit geestelijk ik zullen wij moeten blijven beantwoorden, wil voor ons een redelijk leven mogelijk zijn, in welke sfeer of wereld ook.

Want wie in zich harmonie kent, kan gaan tot in het diepste duister en zal daar geen angst kennen, hij zal in zich het licht dragen, wat rond hem schijnt te ontbreken en vanuit zich de contacten mogelijk maken, die in die duisternis schijnbaar onmogelijk zijn. Wie het licht in zichzelf draagt, wie de harmonie in zich leeft, deze niet laat schaden, bereikt. Wie zich ervan verwijderd door voorstellingen van anderen, bv. hoe het wel en hoe het niet moet, faalt tegenover zichzelf, maar ook tegenover de wereld, omdat die wereld de volheid van zijn wezen, uiting en prestatie zo worden onthouden.

Mede daarom heet ik de komst van de nieuwe nomaden welkom.

Goedenavond.

d.d. 2 oktober 1973

N.B.: Op vrijdag 16 oktober zal de zaal eerst om 20.00 uur open zijn.